Posudek na knihu R. Griffin, *Modernismus a fašismus*, Praha, Karolinum 2015 (600 srov.), jejíž překlad předkládá PhDr. Eva Kalivodová, PhD. jako práci habilitační

Griffinova vydatná studie o modernistických kořenech fašismu dnes již bezesporu představuje klasickou práci ve svém oboru. Čerpaje z velice široké škály zdrojů nejrůznější provenience (historie, filosofie, estetika, literatura, politologie, antropologie aj.), snaží se Griffin skoncovat s paušalizujícím tvrzením bytostně konzervativní povahy fašistického hnutí a důkladně prozkoumat, jak tvrdí hned v úvodu, „zásadní spřízněnost, která existuje mezi modernismem a fašismem" (str. 20). Tato teze, postulující existenci „fašistického modernismu", se neopírá jen o čistě historický materiál, nýbrž je výsledkem určité *interpretace* dějin (či přinejmenším jednoho jejich úseku): v této interpretaci hraje významnou roli nejen setrvalé odkazování ke známé knize F. Kermoda *Smysl konců*, ale také průběžné exkursy k dílu E. Blocha, W. Benjamina, Ch. Baudelaira, Z. Baumana, F. Nietzscheho, A. van Gennepa a mnoha dalších. Na tomto komplikovaném základě se rýsuje svérázné pojetí modernismu jakožto neoddělitelného od jistého pocitu konce či úpadku, ale zároveň také od potřeby nového počátku (mnohovrstevnatému pojmu *Aufbruch* je ostatně v Griffinově knize věnována značná pozornost): krátce řečeno modernismu jakožto „liminoidního stavu" (výraz přejatý od V. Turnera), tedy stavu, kdy „společnost prochází krizí tak hlubokou, že její další existence či revitalizace využívající její vlastní symbolické a rituální zdroje není možná" (str. 161). A tímto prizmatem – poté co autor provedl, jak sám říká, „archeologii modernismu" – je potom interpretována (především) italská a německá fašistická diktatura, tj. jako revitalizační hnutí, neoddělitelné od jistých tendencí, jimiž se vyznačoval dobový modernismus. Tento obecný rámec Griffinovy analýzy ovšem umožňuje velmi neotřele interpretovat řadu konkrétních fenoménů nejen politické, ale i estetické či antropologickém povahy. Výsledkem je synkretická práce velmi vyváženě oscilující mezi konkrétním a obecným, práce, s níž je samozřejmě možné vést jistý dialog a s níž lze v některých bodech nesouhlasit, ale které se každopádně nemůže vyhnout nikdo, kdo se o vznik a genezi fašistických režimů důkladněji zajímá.

Nejde zde však o to shrnovat Griffinovu knihu; jde o to, že její překlad byl předložen jako habilitační práce v oboru translatologie. Tuto skutečnost je třeba ocenit. Překlad (rozumí se pochopitelně překlad v nějaké odborně relevantní podobě) je v současné době něčím, co – slušně řečeno – postupně zachází na úbytě. Nejsou za něj body, při jeho případném vykazování v rámci odborné činnosti buď zcela chybí příslušné kolonky, nebo se nacházejí až někde mezi novinovými články a popularizační činností. Logický důsledek: překladatelů je čím dál méně a neumějí to. Každý, kdo měl s překládáním kdy co do činění, ovšem ví, že překlad složitějšího textu vyžaduje zcela nesamozřejmé kompetence a že dobrý překlad si co do časové náročnosti v ničem nezadá s vytvořením autorského textu (ba často je po mnoha

stránkách náročnější). A o tom, že překlad je něčím, co zcela zásadním způsobem přispívá k definici příslušné kultury, ke tříbení odborné terminologie a k udržování jazykové úrovně, není snad vůbec namístě diskutovat. V tomto ohledu úloha a funkce překladu zůstává (a zůstane) v rámci dané kultury nepominutelná a argument, že kupříkladu anglicky dnes čte víceméně každý, je zde zcela nerelevantní (nemluvě o tom, že – jak ukazuje byť i jen letmý pohled na studentské práce – to není pravda).

Nežli se dostanu k samotnému překladu, nemohu ještě nezmínit autorský příspěvek samotné překladatelky: Eva Kalivodová je autorkou jednoho ze dvou doslovů (str. 535 – 550), který sice nese skromný podtitul „Komentář vyšlý z převodu *Modernismu a fašismu*", ale ve skutečnosti se jedná o samostatný a podnětný esej, jehož cílem není nic menšího než jednak konfrontovat Griffinův projekt (a především jeho vymezení modernismu) s českým historiografickým kontextem a jednak navázat na Griffinovy úvahy a domyslet je především na estetické rovině. Předmětem zájmu se tu specifičtěji stává sám modernismus a modernistické umění jako takové, aniž by byl ovšem opuštěn kontext griffinovského projektu. Takto se ke slovu dostává například Griffinem opomíjený E. A. Poe: absenci Poeova jména v Griffinově reflexi modernismu autorka doslovu vykládá jako absenci motivovanou potud, že „autorova linie výkladu modernistických aktivit se ovšem nevyhnutelně přizpůsobuje deklarovanému cíli – prokázat existenci fašistického modernismu (...)" (str. 545). Za zmínku rozhodně stojí i úvaha o těžko zařaditelném E. Poundovi (str. 548 – 549) nebo „výhledy" na konci celého doslovu (str. 549 – 550), kde E. Kalivodová naznačuje, nakolik by Griffinovy teze týkající se německého nacismu a italského fašismu mohly být aplikovatelné na některé fenomény spjaté s českými dějinami. Tento doslov jsem považoval za nutné alespoň krátce zmínit, protože je svébytným a relevantním dodatkem k přeložené knize, který by český čtenář rozhodně neměl přeskočit.

Několik slov k samotnému překladu. Griffin v samotném závěru své knihy píše, že „bylo těžké ji psát a bude ještě těžší ji číst" (str. 534). Dodejme, že právě tak těžké je ji i překládat. Hlavní nesnází je zde – zřejmě – autorův synkretický přístup a obrovské množství referencí, jejichž dohledávání a ověřování vyžaduje od překladatele mimořádné úsilí. E. Kalivodová, nakolik to snad mohu posoudit, odvedla příkladnou práci, jak co se týká samotného překladu, tak oné právě zmiňované „dohledávací" práce. Překlad se čte zcela plynule a teprve konfrontace s originálem ukáže, kolik překladatelské práce za touto zdánlivě samozřejmou plynulostí stojí (dělení vět tam, kde je to nutné, přeskupování větných struktur atd.). Všechny Griffinem citované texty, které vyšly v českém překladu, jsou přímo vzorně dohledány (v současném českém kontextu to není žádná samozřejmost). Překladatelce lze v tomto ohledu sotva co vytknout tím spíše, že byla podle všeho odkázána jen sama na sebe: katastrofální situaci, pokud jde o redakční práci v našich nakladatelstvích, by bylo možné věnovat samostatnou kapitolu (a také tomu, že to není vždy vina samotných redaktorů). Symptomatické je v tomto ohledu už jen to, že v tiráži je špatně uveden původní titul knihy (*The sense of a benning* místo *The sense of a*

beginning) nebo že v obsahu chybí titul jednoho oddílu („V hlavě *Führera*", str. 404). To se však samozřejmě nijak netýká samotného překladu.

V *každém* překladu najdeme místa, která se mohou stát předmětem jisté debaty. Pakliže v následujícím uvedu několik z nich, rád bych zároveň předem rozptýlil jedno možné nedorozumění. To, co následuje, *není a nechce být kritika* velmi pozoruhodného překladu. Každý překladatel musí učinit jisté volby, jimiž se nikdy nemůže zavděčit všem čtenářům. Co následuje, je pokus o nastolení diskuse, kterou si překlad tak složitého textu podle mého názoru – a doufám, že i podle názoru překladatelky – zaslouží. Jedná se samozřejmě o místa namátkově vybraná.

(Str. 428): „Opera jako *Tristan a Isolda* sklidila plody, které uzrály v moderní odkouzlené společnosti, a vypálila z nich silný mok, rozehřívající archetypální síly *eros* a *thanatos*." Zmínka o „silném moku" je velice poetická, ale v originále stojí jen: *Operas such as* Tristan and Isolde *summoned the products of a disenchanted modern society to engage once more with the archetypal forces of Eros and Thanatos* (str. 299).

(str. 499): „Třetí fáze fašismu (...) je studovatelnou realitou jen v giolittiovské Itálii a ve výmarském Německu (...)". V originále: *As for the third crucial stage (...), this occured only in Giolittian Italy and Weimar Germany* (str. 350). Je zde vzhledem k jednoduchosti anglické věty nutné ono nezvyklé spojení „studovatelná realita"?

(str. 424): „Zkoušeli využívat dvanáctitónovou řadu tónů pod vlivem (...) Arnolda Schönberga". Výraz „dvanáctitónová řada tónů" je pleonasmus. V originále – jen pro zajímavost – stojí *serial techniques*, ale tato úprava je v překladu zcela namístě.

(str. 402): „Město na něj (na Hitlera) útočilo napětím (...)". V originále je toliko *the city epitomized tension*, tedy „město ztělesňovalo napětí" (str. 329). Na téže straně: „Ve vyhasínajícím popelu starého evropského světa, v němž dohořívaly jeho dávné tradice i jeho hypermodernost (...)"; v originále se však hovoří o tom, že v tomto vyhasínajícím popelu *se neustále protínala* starodávná tradice a hypermodernost (*where archaic tradition and hypermodernity constantly intersected*; str. 329). Zde se překlad přece jen trochu odchyluje od smyslu originálu. V tomto popelu – v českém překladu – „občas zaplápolaly možnosti etnické a kulturní heterogenity" (v překladu této věty se vše zdá být podřízeno metafoře ohně), zatímco podle originálu zde tato heterogenita docela prostě vzkvétala (*an extreme ethnic and cultural heterogeneity thrived...*): nehovoří se zde ani o jejích „možnostech", ani o tom, že by se něco dělo „občas".

(str. 403): u Mahlerovy neteře se v překladu ztratila zmínka o tom, že to byla houslistka (*the violinist Alma Mahler*), ovšem její jméno je v českém překladu naproti tomu správně upraveno na Alma Rosé.

(str. 157): „Jejich připravenost páchat nejkrutější násilí je paradoxně konkrétním výsledkem mileniálního snění, v jehož intencích může další útočné rozvířování chaosu (...) uspíšit krizi starého řádu". Sice to nijak zásadně nemění smysl, ale v originále stojí přece jen něco trochu jiného: *The readiness to commit acts of extreme violence stems from the millenarian fantasy that, paradoxically, by intensifying the chaos (...) they are bringing to a head the crisis of the old order* (...). Tedy zhruba že jejich připravenost páchat násilí je výsledkem přesvědčení, že rozvířování chaosu může *paradoxně* uspíšit (nejde o paradoxní výsledek, nýbrž naopak o *zcela logický* důsledek paradoxní představy).

(str. 166): „V posledním desetiletí 19. století byly domorodé kmeny žijící na severních prériích dnešních USA, konkrétně v jižní Dakotě, pod stále větším tlakem kolonizace prováděné ‚bílým mužem'". V originále (str. 108) čteme přímočařejší vyjádření, že „kultura domorodých kmenů" (*culture of indigenous tribes*) byla díky kolonizaci rychle ničena (*was being rapidly destroyed*).

(str. 170): zde je snad něco, co bych si troufl označit za přehlédnutí – „Marná snaha Josefa K. dojít zákona nebo zámek, který je ve dvou Kafkových románech tak fragmentární, že je výrazem modernismu sám o sobě". V originále: *K.'s futile struggle to gain admission to the law or the castle in two of Franz Kafka's novels whose fragmentary state only accentuates their modernism* (str. 111). Tedy zhruba: K-ova marná snaha získat přístup k zákonu nebo do zámku (že Griffin nerozlišuje mezi K. a Josefem K., pokládám za pouhou nedbalost) ve dvou Kafkových románech, jejichž fragmentární povaha ještě zvýrazňuje jejich modernismus. Takhle to vypadá, že fragmentární je zámek a že se vyskytuje ve dvou Kafkových románech.

(str. 109): jen technická a spíše redakční poznámka – titul Nietzscheho díla (*Zrození tragédie*) je v textu uveden česky, kdežto titul Kandinského textu kupodivu anglicky (*Concerning the Spiritual in Art*).

(str. 192): Picasso „nezměrně synkreticky" hledal nové zdroje transcendence. Jistě by šlo najít obratnější vyjádření; v originále se používá substantivum *extreme syncretism in seeking out*...

Cílem výše uvedeného není, jak už jsem naznačil, kvalitu překladu snižovat, nýbrž naopak upozornit na to, jak marginální zde případné překladatelské nesnáze jsou a nakolik si překladatelčiny práce (a to se netýká jen této konkrétní knihy, ale veškeré její překladatelské a publikační činnosti) vážím. Domnívám se proto jednoznačně, že překlad knihy R. Griffina *Modernismus a fašismus* má **být přijat jako práce habilitační a doporučuji jej k dalšímu řízení**.

Praha, 12. 1. 2018 doc. Josef Fulka, PhD.

[redacted]